

Agentivitet og determinasjon

Øivin Andersen

I denne artikkelen vil jeg beskrive koding av agentivitet i verbale og korresponderende nominale uttrykk. Beskrivelsen vil munne ut i en hypotese om at agentivitetskoding i nominaliserte uttrykk ikke bare har lavere grad av spesifikasjon (jf Pustejovsky 1998), men også har lavere grad av determinasjon.

Skillet mellom spesifikasjon og determinasjon er notorisk vanskelig. Spesifikasjon i denne sammenhengen har med grad av eksplisitt leksikalsk koding å gjøre, og er et **semantisk** fenomen. Underspesifikasjon i leksikon fører som regel til polysemi (op.cit., s 224). Ved polysemi vil tilstrekkelig kontekstuell informasjon vanligvis føre til at entydig fortolkning prinsipielt kan foretas.

Determinasjon derimot er ikke kodet leksikalsk, og er et **pragmatisk** fenomen. Underdeterminasjon vil føre til vaghet fordi kontekstuell informasjon ikke vil kunne garantere at entydig fortolkning kan finne sted.

I et nominaluttrykk som

1. *Pers tegning*

vil det deverbale nominalet beholde de to lesningene prosess og resultat/produkt (jf Grimshaw 1990):

2. *Pers tegning tok flere uker å fullføre (prosess).*
3. *Pers tegning var hengt opp på veggen (produkt).*

Begge lesningene vil være kodet i leksikon som en form for logisk polysemi (Pustejovsky 1998:169). I tillegg vil også en tredje lesning kodes som et såkalt punktobjekt (dot object). Denne lesningen vil omfatte både prosess og produktslesningen, og selekteres i omgivelser som er mindre spesifikke enn de to andre (op.cit., s 150). Hvis taler ikke ønsker å spesifisere hvorvidt prosess eller produktslesning er intendert, vil punktobjektslesningen selekteres fra leksikon.

I sistnevnte tilfelle blir også det premodifiserende leddet *Pers* underspesifisert i motsetning til ved de to førstnevnte tilfellene. Ved prosesslesningen tolkes *Pers* som agentivt argument for tegning og ved tilstandslesningen tolkes *Pers* som et ikke-argumentativt premodifiserende ledd.

Logisk polysemi er også til stede ved ikke-deverbale nominaler som har hendelsesdenoterende argumenter assosiert rundt seg:

4. *Pers bok*

I 4 kan *Pers* tolkes agentivt hvis Per har skrevet boken eller telisk hvis Per har lest boken. I Pustejovskys generative leksikon vil skillet kodes leksikalsk som to ulike kvaliaroller (AGENT for "skrive" og TELIC for "lese", op.cit., s 101). En punktobjektslesning vil igjen

9. Når det gjelder *Pers*, tegning av *Ole*, så brukte han, lang tid på å fullføre den.
10. ? Når det gjelder *Pers*, tegning av *Ole*, så brukte han, lang tid på å fullføre den.

Det som er skjedd i 8 er at ved innpakningen er noe av spesifikasjonen i 6 og 7 gått tapt. Ved utelating av enten premodifiserende genitivledd eller preposisjonsledd vil underspesifikasjonen øke:

11. *Pers tegning var god.*
12. *Tegningen av Ole var god.*

Både 11 og 12 er tvetydig. I motsetning til 8 er imidlertid ikke den ene tolkningen mer sannsynlig enn den andre uten tilgang til videre kontekst.

Tvetydigheten er også begrenset til de tilfeller hvor både det agentive leddet og målleddet er menneskelige vesener (som i 8). Ved inanimat preposisjonsledd øker spesifikasjonen og genitivleddet tolkes agentivt:

13. *Pers tegning av Oslo.*

I bestemte teksttyper, som tekniske tekster, vil i tillegg det animate agensleddet regelmessig undertrykkes (Andersen 1998, s 15):

14. (**Borers*) *korrigering av avvik foretas når det er misforhold mellom retningsinstrumentets akse og hullets akse.*

14 kan derfor sies å ha høyere spesifikasjon enn 12 først og fremst på grunn av den semantiske kodingen av preposisjonsleddets utfylling.

Visse typer postnominale preposisjonsledd lar seg ytterligere pakke inn ved nominaliseringsinkorporering:

15. *Avvikskorrigering foretas når det er misforhold mellom retningsinstrumentets akse og hullets akse.*

15. vil ha lavere spesifikasjon enn 14. Generelt kan det sies at distinksjoner som er relativt entydig kodet ved verbale argumenter (for eksempel skillet mellom direkte objekt og adverbialer synes å bli underspesifisert etter at inkorporering har funnet sted:

16. *stikke med kniv*
17. *knivstikking*
18. *spille fotball*
19. *fotballspilling*

Som før nevnt vil *Pers* i produksjonslesningen av 1 (eksemplifisert i 3) tolkes som et ikke-argument; et premodifiserende ledd. Som ved prosesslesningen i 2 kan man ved produktlesningen i 3 tenke seg flere mulige lesninger av *Pers tegning*: Per kan eie tegningen, Per kan ha lånt tegningen, Per kan ha omtalt tegningen (for eksempel i en anmeldelse), Per kan ha uttalt seg om tegningen i en sammenheng som er kjent for avsender og mottaker, blant annet.